

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ЇХ РОЗВИТКУ

ECOLOGIZATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISE PRODUCTION AS AN INNOVATIVE COMPONENT OF THEIR DEVELOPMENT

Багорка М.О.

доктор економічних наук,

професор кафедри маркетингу

Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Bahorka Mariia

Doctor of Economics,

Professor of the Department of Marketing

Dnipro State Agrarian and Economic University

Сергієнко А.А.

здобувачка

Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Serhyenko Anastasiia

Degree Seeking Applicant

Dnipro State Agrarian and Economic University

Дослідженні екологічно спрямовані інновації та напрямів їх реалізації в діяльність аграрних підприємств, що дозволить підвищити їх конкурентоспроможності. Встановлено, що екологізація аграрного виробництва є ключовою складовою інноваційного розвитку аграрних підприємств, яка забезпечить якість і безпеку продуктів харчування для населення, національну безпеку, експортний потенціал, охорону природного середовища, зміну філософії ведення аграрного бізнесу. Виділено регулюючі механізми, а саме економічного, фінансового та державного за допомогою яких процес екологізації аграрного виробництва може бути імплементованим у діяльність вітчизняних аграрних підприємств. Запровадження та реалізація складових концептуальної моделі стратегічних напрямів екологізації дозволить перейти до раціонального використання природних ресурсів з мінімальним антропогенним впливом і ризиками.

Ключові слова: інноваційний розвиток, екологізація, аграрні підприємства, механізми екологізації, державна екологічна політика, система еколого-економічного управління.

Исследованы экологически направленные инновации и направлений их реализации в деятельности аграрных предприятий, что позволит повысить их конкурентоспособности. Установлено, что экологизация аграрного производства является ключевой составляющей инновационного развития аграрных предприятий, которая обеспечит качество и безопасность продуктов питания для населения, национальной безопасности, экспортный потенциал, охрану природной среды, изменение философии ведения аграрного бизнеса. Выделены регулирующие механизмы, а именно экономического, финансового и государственного с помощью которых процесс экологизации аграрного производства может быть реализованы в деятельность отечественных аграрных предприятий. Введение и реализация составляющих концептуальной модели стратегических направлений экологизации позволит перейти к рациональному использованию природных ресурсов с минимальным антропогенным воздействием и рисками.

Ключевые слова: инновационное развитие, экологизация, аграрные предприятия, механизмы экологизации, государственная экологическая политика, система эколого-экономического управления.

Ecologically oriented innovations and directions of their realization in activity of the agricultural enterprises that will allow to increase their competitiveness are researched. It is established that the ecologization of agricultural production is a key component of innovative development of agricultural enterprises, which will ensure the quality and safety of food for the population, national security, export potential, environmental protection, change the philosophy of agricultural business. There are regulatory mechanisms, namely economic, financial and state, through which the process of ecologization agricultural production can be implemented in the activities of domestic agricultural enterprises.

The introduction and implementation of the components of the conceptual model of strategic directions of ecologization will allow to move to the rational use of natural resources with minimal anthropogenic impact and risks.

Keywords: innovative development, ecologization, agricultural enterprises, mechanisms of ecologization, state environmental policy, system of ecological and economic management.

Постановка проблеми. На сьогодні вже очевидно, що інтенсифікація аграрного виробництва, яка з одного боку, сприяла підвищенню продуктивності галузі, з іншого, мала негативні наслідки викликала багато негативних наслідків, результатом яких стала екологічна криза. Насамперед йдеться про порушення економічно допустимого співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що негативно впливає на стійкість агроландшафтів, ігнорування науково обґрунтованої системи ведення аграрного виробництва у регіонах, слабкий контроль за дотриманням сівозмін, органічних та хімічних меліорацій, руйнування зрошуваних та осушуваних меліоративних мереж. В результаті можна спостерігати погіршення стану довкілля за всіма показниками, що в кінцевому результаті негативно позначається на здоров'ї людини та якості сільськогосподарської продукції.

У зв'язку з тим, що сільське господарство відноситься найчутливіших галузей щодо антропогенного впливу, охоплює великі території, а результати виробництва мають безпосередній вплив на здоров'я споживачів, питання екологічної безпеки продукції аграрного виробництва та екологічно-орієнтованого господарювання аграрних підприємств є актуальним і практично значущим.

Варто зазначити, що окреслена проблема стосується не лише аграрного сектору України, а й усіх країн світу, які вже тривалий час намагаються зробити процес аграрного виробництва більш екологічним.

В цьому контексті вся система господарювання аграрних підприємств України має бути переведена на нову систему ведення бізнесу, де критерій екологічності має займати ключове місце на національному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окреслена проблема є предметом дослідження багатьох вітчизняних дослідників, які у своїх публікаціях розглядають різні її аспекти, зокрема: особливості екологічно-орієнтованого господарювання досліджено в працях В.А. Борисової, П.С. Березівського, Н.В. Зіновчука, О.М. Царенка; проблеми забезпечення природно-ресурсним потенціалом та продовольчої безпеки досліджували П.А. Лайко, В.М. Трегубчук та інші вчені; розробці та впровадженню механізмів еколого-економічне регулювання

діяльності аграрних підприємств присвятили свої праці І.С. Воронєцька, А.С. Малиновський, Л.Г. Мельник, О.В. Прокопенко, О.О. Прутська, О.Л. Попова, А.Я. Сохнич, А.М. Третяк, Л.А. Хромушина, О.І. Шкуратов тощо.

Для проведення нашого дослідження важливо визначити інноваційний підхід в діяльності аграрних підприємств, який дасть змогу підвищити їх ефективність та конкурентоспроможність, зміцнити позиції аграрних товарів на міжнародному ринку, підсилити економічний потенціал держави та рівень її національної безпеки. Саме тому перехід аграрних підприємств на модель екологічно орієнтованого інноваційного розвитку, потребує подальшого дослідження.

Мета дослідження полягає у розробці екологічно спрямованих інновацій та їх імплементації в діяльність аграрних підприємств, з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Сільське господарство є провідною галуззю національної економіки, забезпечує продовольчу безпеку країни й сільськогосподарську сировину для промисловості. Україна – один із світових лідерів за обсягом експорту продукції сільського господарства, але цим досягненням ми зобов'язані перш за все чорноземам, сукупна площа яких порівняна з територією Великобританії. За збором врожаю з одного гектара наші виробники поступаються розвиненим країнам, земля використовується нераціонально, і чорнозем деградує через втрату родючого шару, ерозії та забруднення. У світі процеси аграрного виробництва стають все більш автоматизованими, проте наші аграрії часто використовують застарілі методи ведення господарства. Наслідком тривалого процесу інтенсифікації аграрного виробництва стала екологічна криза, яка поставила під сумнів правильність традиційної системи господарювання.

На чолі зазначених екологічних проблем виникла потреба в принципово новій екологічно орієнтованій концепції розвитку аграрного сектору, яка потребує формування досконалого екологічно безпечного ресурсного потенціалу та збалансованої сировинної бази [1, с. 67]. Екологізація, на наше глибоке переконання, є складовою інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Важливо зауважити, що процес переходу аграрних підприємств на екологічно-орієнтоване господарювання пов'язаний з цілим рядом ризиків і потребує державної підтримки, але на сьогодні ми вимушені констатувати, що з боку держави майже не відбувається стимулювання інновацій в діяльності аграрних підприємств. Важливим завданням держави є імплементація нормативно-законодавчої бази, надання фінансової підтримки при переході аграрних підприємств на екологічно орієнтовану систему господарювання. В основі такої системи лежить інноваційний продукт (органічна продукція), який пов'язаний з підвищеними вимогами споживачів до якісних характеристик продуктів харчування.

О.В. Шубравська зазначає «Стратегічні орієнтири інноваційного розвитку аграрного сектора повинні враховувати конкурентоспроможність галузей і її потенціал у межах конкретних територій і наявних ресурсів. Роль держави у процесі функціонування зазначеної системи забезпечення інноваційного розвитку має полягати насамперед у сприянні проведенню аграрних науково-інноваційних досліджень, розповсюдженню інноваційних знань серед виробників і споживачів агропродовольчої продукції, розробленню цільових, регіональних інноваційних програм і проєктів, просуванню вітчизняної інноваційної продукції на міжнародних ринках, а також у стимулюванні інноваційного розвитку галузі за допомогою фінансових механізмів, зокрема наданні пільгового кредитування для пріоритетних проєктів, застосуванні прискореної амортизації і пільгового оподаткування на всіх етапах інвестиційного процесу в рамках визначених пріоритетів» [2, с. 100].

Для стабільного та ефективного функціонування аграрних підприємств, а також нівелювання дії кризових явищ введення екологічних інновацій вкрай важливо. Економічні суб'єкти на шляху до екологічно-орієнтованого виробництва мають враховувати показники технологічної, економічної, соціальної та екологічної ефективності, в також зовнішні і внутрішні фактори середовища [3, с. 258].

Сирцева С.В. зазначає «в аграрному виробництві інноваційні технології являють собою економічні моделі, що на основі використання елементів біологічного землеробства та оптимізації виробничих процесів дозволяють досягнути високого ступеня керованості, прогнозованості та ефективності. На відміну від традиційних технологій, інноваційні технології виробництва продукції рослинництва базуються на використанні енерго- і ресурсозберігаючих систем землеробства» [4, с. 115–116].

На нашу думку, екологізація аграрного виробництва виступає основним інноваційним напрямом, в основі якого лежить раціональне використання природно-ресурсного і виробничого потенціалу та дозволяє за допомогою розширеного відтворення не тільки підвищити ефективність та екологічну безпечність продукції, а і надати потужні можливості сталого розвитку аграрним підприємствам в умовах нестабільного економічного середовища.

При цьому, вихідним моментом вибору еколого-економічного напрямку управління інноваційною діяльністю залишається перехід України на модель інноваційного та екологічно збалансованого розвитку (рис. 1).

Стратегія розвитку аграрних підприємств перетворює сьогодні інновацію в діяльність і суспільний фактор особливої важливості.

Ми переконані, що екологізація виробництва включає певну сукупність дій, заходів, які спрямовані на організацію управління природо-користуванням, покращення якості довкілля, а головне виступають складником інноваційної діяльності аграрних підприємств.

Л.Г. Мельник визначає «Екологізація – це цілеспрямований процес перетворення економіки, орієнтований на зменшення інтегрального екодеструктивного впливу процесів виробництва (забруднення середовища і порушення природних ландшафтів) і споживання товарів і послуг в розрахунку на одиницю сукупного суспільного продукту» [5, с. 216–217].

Процес екологізації аграрного виробництва забезпечується регулюючими механізмами (рис. 2).

Інноваційні процеси можуть здійснюватись через систему екологічного та економічного менеджменту, технологічних та адміністративних нововведень. Вкрай важливо, щоб зазначені на рис. 2 механізми мають бути впроваджені та контролюватись на державному рівні. Це дозволить змінити систему цінностей завдань та пріоритетів, а також саму філософію ведення бізнесу.

Варто констатувати, що на сьогодні в Україні державна політика з питань екологізації виробництва майже відсутня: слабкий рівень державної системи моніторингу довкілля, недосконала нормативно-правова база, низький рівень координування діяльності суб'єктів ведення бізнесу, та низький рівень контролю.

Основні напрями державна екологічна політика представлені на рис. 3.

Стратегічні напрями розвитку аграрних підприємств мають базуватись на усвідомленні місії, екологічно-орієнтованих завдань і розробленій програмі дій агровиробників. На наше глибоке

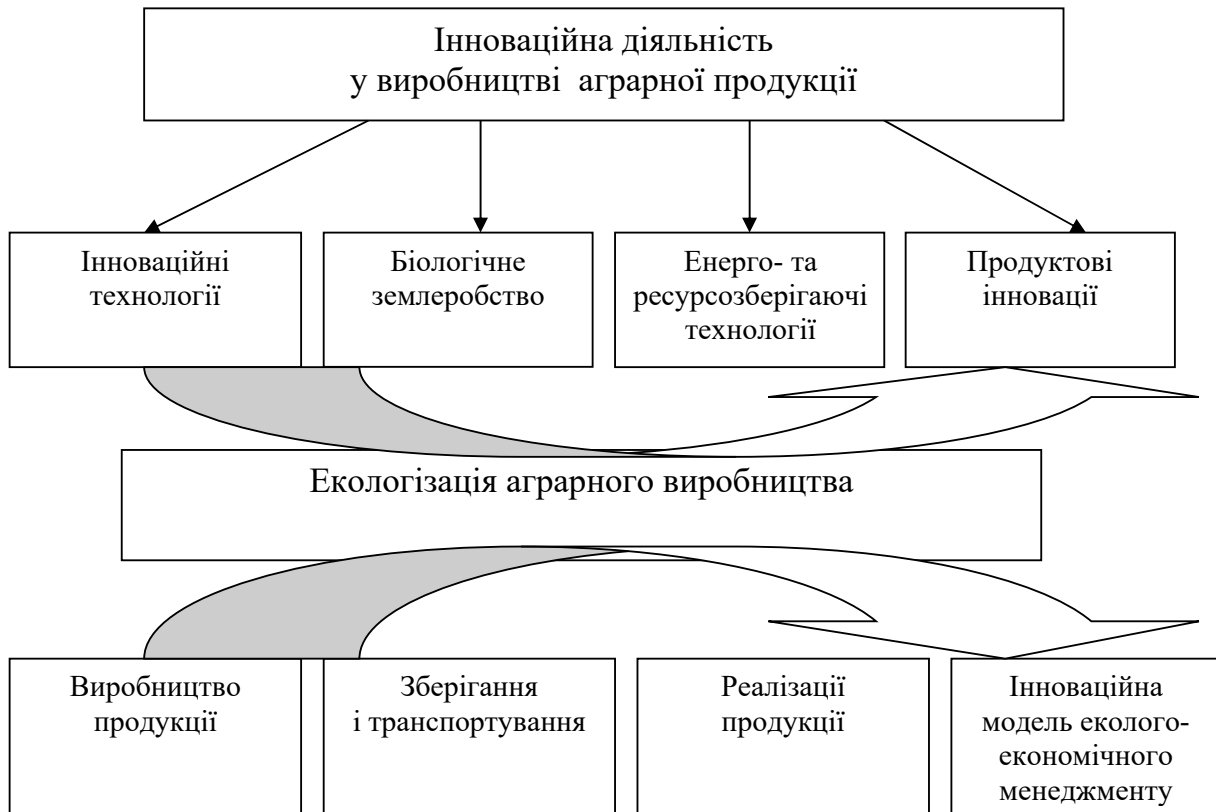

Рис. 1. Модель інноваційного та екологічно збалансованого розвитку аграрних підприємств

Джерело: розроблено авторами

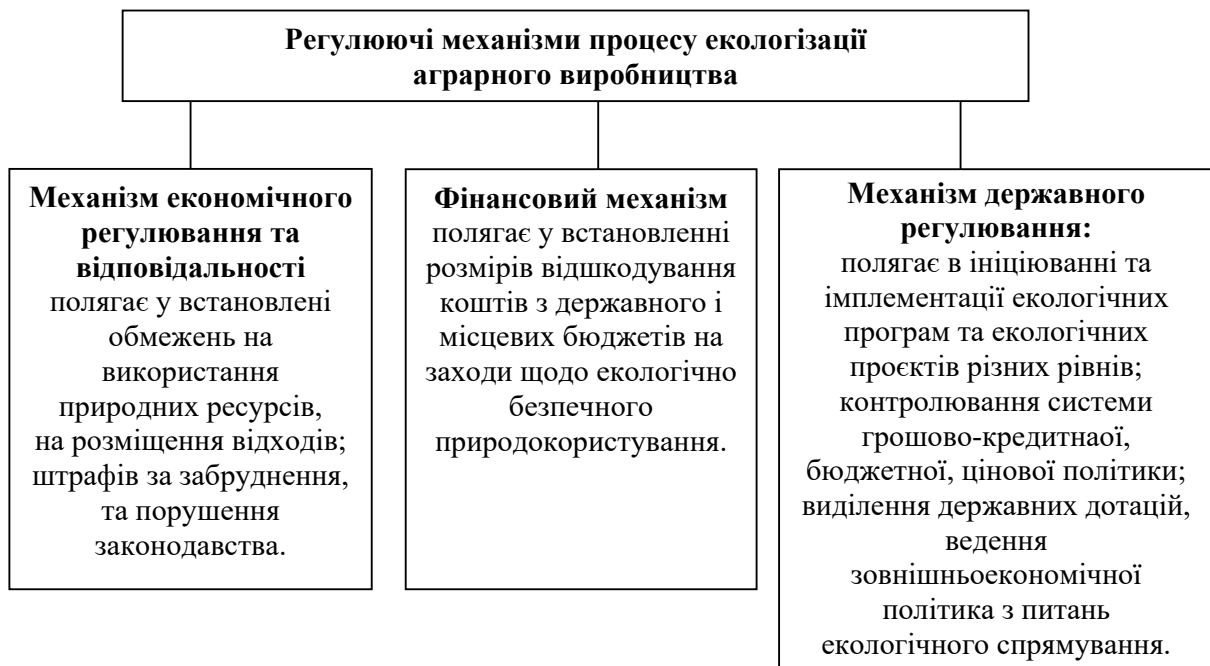

Рис. 2. Регулюючі механізми процесу екологізації аграрного виробництва

Джерело: узагальнено авторами

переконання, виробнича діяльність аграрних підприємств має бути переведена на принципово нову екологічну та економічну основу, зі структурною перебудовою виробництва, з

урахуванням факторів середовища, законодавчих і нормативних документів.

В цьому процесі важлива система мотивування працівників та керівників аграрних

підприємств і не лише матеріальною частиною, а і нематеріальною (поліпшення умов праці, екологічної свідомості та відповідальності).

Для екологічно-орієнтованого розвитку аграрних підприємств важливо поєднання економічного та соціального ефектів, а в основу

моделі розвитку органічного агровиробництва мають бути покладено екологічно спрямовані інновації. Ключові напрями переходу аграрних підприємств на модель інноваційного розвитку на засадах екологізації та сталого розвитку представлені на рис. 4.

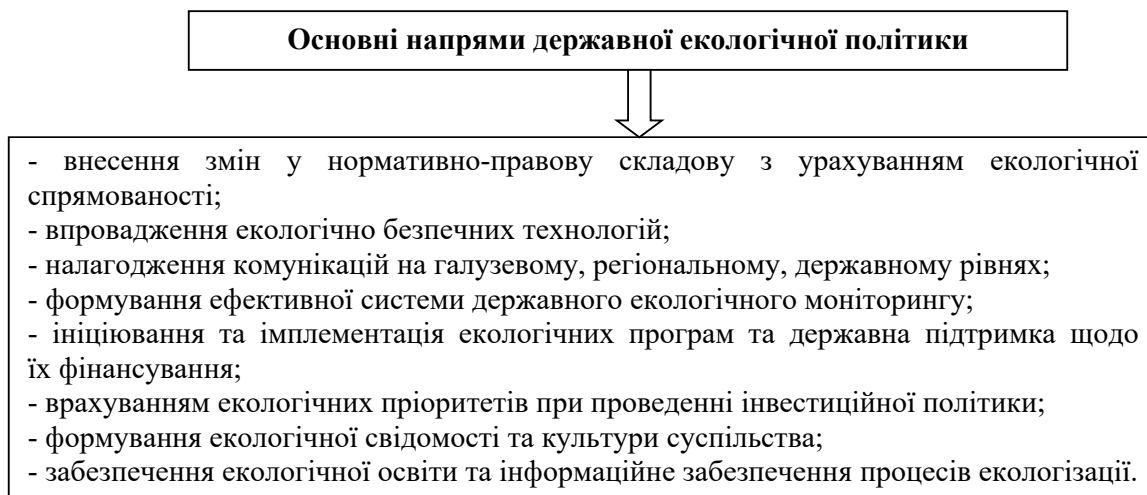

Рис. 3. Напрями удосконалення державної екологічної політики

Джерело: узагальнено авторами

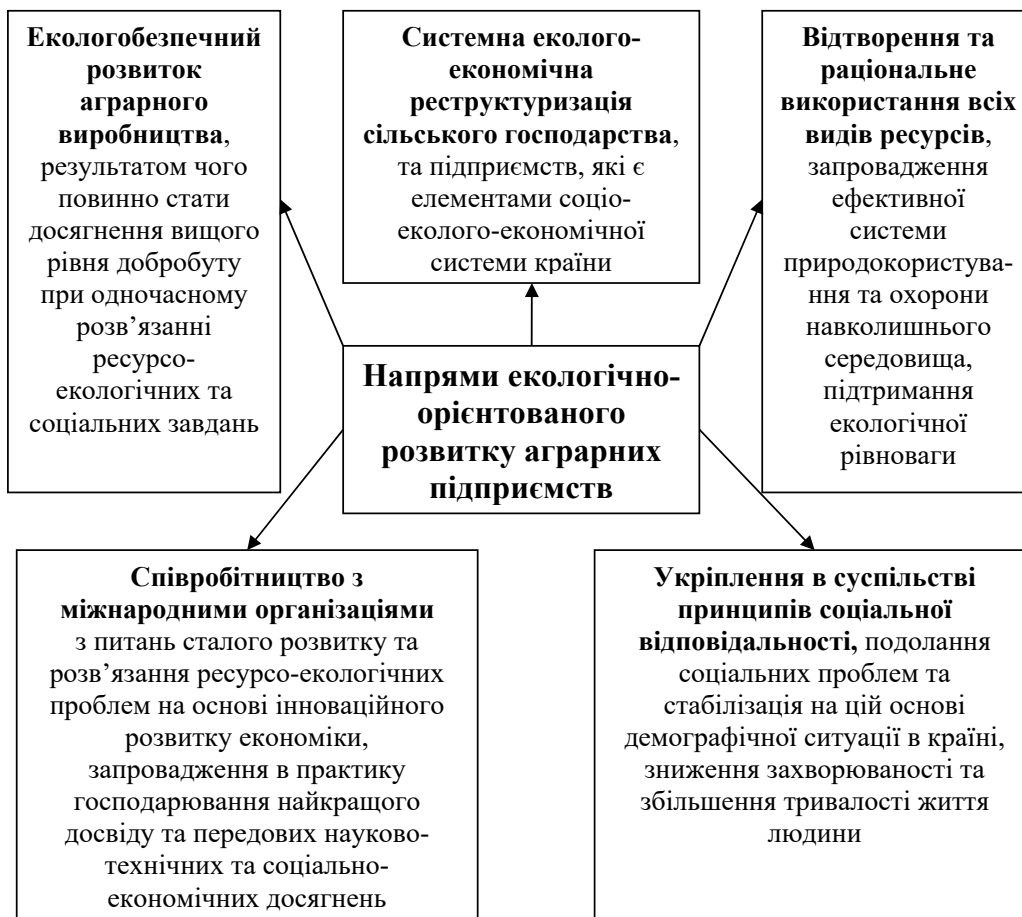

Рис. 4. Напрями екологічно-орієнтованого розвитку аграрних підприємств

Джерело: узагальнено авторами

Для реалізації даних напрямів необхідно зробити цілий ряд якісних перетворень, які стосуються переходу на інноваційний розвиток, оновлення структури виробництва, подолання значної диференціації доходів, тобто необхідна глобальна модернізація національної економіки.

Процес переходу на органічне агровиробництво пов'язаний з новими прогресивними технологіями, спрямованими на очищення використовуваних видів сировини, матеріалів,

утилізацію відходів, впровадження безвідходних технологій, значними інвестиціями.

Представлена на рис. 5 концептуальна модель стратегії екологізації аграрного виробництва, на нашу думку, враховує умови функціонування вітчизняних аграрних підприємств, а також вимоги європейської моделі розвитку [6, с. 210].

Ключовими позиціями екологічно-орієнтованого розвитку аграрних підприємств виступають: науково-методологічні підходи, система-

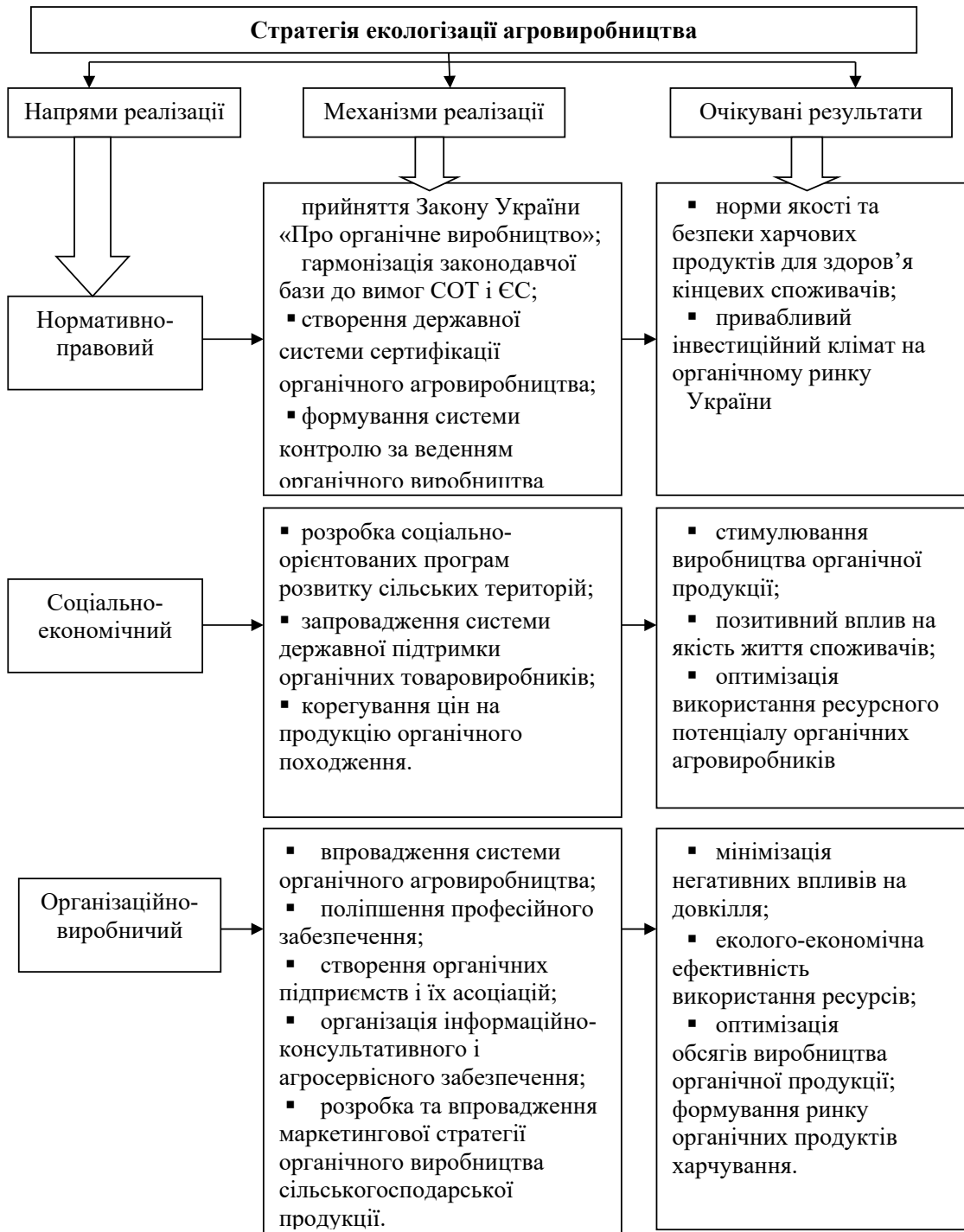

Рис. 5. Концептуальна модель формування стратегії екологізації агровиробництва підприємств України

тизованість, комплексність, наявність релевантної інформації, результативність та економічний та соціальний ефект. Важливим є взаємодія їх зовнішнім середовищем, адаптація до нього, передбачення ризиків та ризикозахищеність.

На нашу думку, імплементація ключових позицій представленої моделі забезпечить розвиток підприємств з виробництва органічної продукції, стабільність збуту, розвинення інфраструктури органічного ринку, інтеграцію у світові ринки, а головне – забезпечення споживачів високоякісними та безпечними продуктами харчування.

Висновки і пропозиції. Екологізація аграрного виробництва є ключовою складовою інноваційного розвитку аграрних підприємств, яка забезпечить якість і безпеку продуктів харчування для населення, національну безпеку, експортний потенціал, охорону природного середовища, зміну філософії ведення аграрного бізнесу.

За допомогою регулюючих механізмів, а саме економічного, фінансового та державного

процес екологізації аграрного виробництва може бути імplementований у діяльність вітчизняних аграрних підприємств.

Екологізація виробництва аграрної продукції, з супроводжуючими її принципами і засобами, виступає альтернативою традиційної системи господарювання і потребує державної підтримки, а також впровадження системи екологічного та економічного менеджменту.

Запровадження та реалізація складових концептуальної моделі стратегічних напрямів екологізації дозволить перейти до раціонального використання природних ресурсів з мінімальним антропогенним впливом і ризиками. Для цього важливо провести структурну перебудову аграрного виробництва з урахуванням екологічних принципів, факторів, законодавства.

Для ефективного екологічно орієнтованого господарювання аграрних підприємств стратегічний підхід має поєднуватися із системою менеджменту навколишнього середовища за вимогами міжнародних стандартів.

Література:

1. Багорка М.О. Формування маркетингової стратегії розвитку екологічно спрямованих інновацій в аграрному виробництві. *Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*. 2015. № 1(35). С. 65–69.
2. Шубравська О.В. Інноваційні трансформації агропродовольчого сектора економіки: світові тенденції та вітчизняні реалії. Інноваційні трансформації агропродовольчого сектора економіки: світові тенденції та вітчизняні реалії. *Економіка і прогнозування*. 2010. № 3. С. 90–102.
3. Синявська І.М. Формування інноваційної стратегії аграрного підприємства. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2010. № 6 (47). С. 258–261.
4. Сирцева С.В. Інноваційний потенціал як складова економічного потенціалу сільськогосподарського підприємства. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2008. № 4 (47). С. 115–121.
5. Мельник Л.Г. Екологічна економіка: підручник. 3-тє вид., випр. і допов. Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. 367 с.
6. Багорка М.О., Юрченко Н.І. Екологічно спрямовані інновації в діяльності аграрних підприємств. «Зелена економіка» – необхідна умова сталого розвитку національної економіки України: колективна монографія / за ред. О.Л. Гальцової. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 205–218.